

HULAUGEBA

HULAJGĘBA

Twórcy spektaklu:

Adaptacja i reżyseria: Waldemar Śmigaszewicz

Scenografia: Maciej Preyer

Muzyka: Mateusz Śmigaszewicz

Asystent reżysera: Michał Jarmoszuć

Układy taneczne: Katarzyna Wiktorć

Konsultacje wokalne: Marcin Nagnajewicz

Multimedia: Katarzyna Zabłocka

Obsada:

Łucja Grzeszczuk: Młodziakowa/ćhtopka

Magdalena Otdziejewska: Zosia/nauczycielka

Agata Stasiulewicz: Zula/ćhtopka

Iwona Szczesna: ciotka Hurlecka

Krzysztof Bitdorf: Hopek/Franciszek

Wiesław Czołpiński: Bładaczka/wuj Konstanty

Jacek Dojlidko: Gatkiewicz/ćhtop

Ryszard Doliński: Pimko

Michał Jarmoszuć: Józio

Zbigniew Litwińczuk: Młodziak

Krzysztof Pilat: Myzdrał/ćhtop/dziadek

Błażej Piotrowski: Miętus

Mateusz Smaczny: Kopyrda/Zygmunt

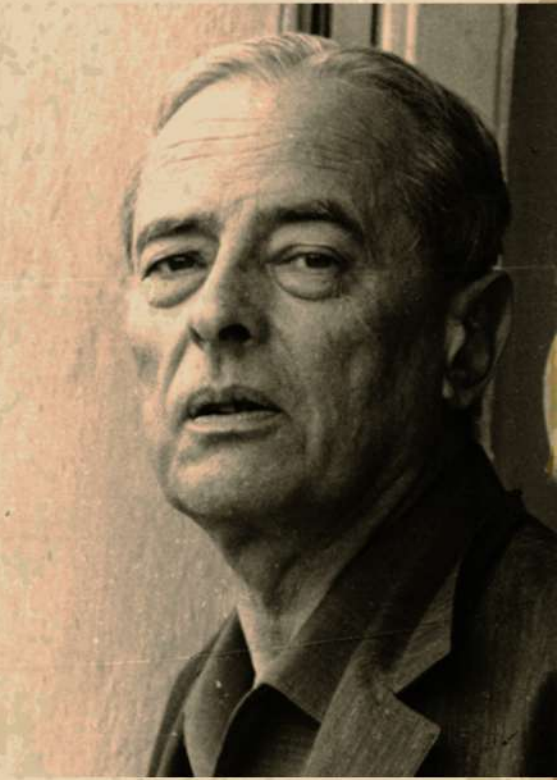
Piotr Wiktorć: Syfon/ćhtop

Maciej Zalewski: Kotek/Walek

Adam Zieleniecki: prof. Piórkowski/ćhtop

Witold Gombrowicz (1904 – 1969)

powieściopisarz, dramatopisarz, krytyk literacki i eseista. Na jego twórczość wpłynęły obserwacje obyczajowości ziemiańskiej – środowiska, z którego się wywodził. Dużą część swego życia spędził na emigracji: w Argentynie, Niemczech i Francji. Jego twórczość była niezrozumiana i odrzucona przez władze komunistycznej Polski. Opór budziły jego oryginalne i odważne poglądy dotyczące między innymi powinności narodowych. Stawę międzynarodową zdobył w latach 60-tych, kiedy doceniono nowatorstwo i świeżość jego utworów. Gombrowicz wciąż powracał w swojej twórczości do zagadnień formy i niedojrzałości. Debiutował Pamiętnikiem z okresu dojrzewanina (1933). Dziełem wyjątkowym w dorobku pisarza są Dzienniki pisane w latach 1953 – 1969, w których bezkompromisowo wypowiadał się na temat literatury, polityki, kultury oraz komentował własną twórczość.

Obcując z twórczością Witolda Gombrowicza nie sposób pominąć pojęcie egzystencjalizmu, ponieważ jednak nie chcemy przynudzać definicjami, odsyłamy zainteresowanych na Zintegrowaną Platformę Edukacyjną, gdzie znajdziecie ciekawe opracowania tego zagadnienia...

<https://zpe.gov.pl/a/przeczytaj/DNGNL9qRA>

Witold Gombrowicz pracował nad tą powieścią w latach trzydziestych XX wieku. Pierwsze jej rozdziały powstały w 1935 roku i zostały opublikowane w czasopiśmie „Skamander”. Cała powieść ostatecznie wydana została w 1937 roku i znacznie różni się od wersji pierwotnej. Gombrowicz czuł się dotknięty zarzutami krytyków po publikacji debiutanckiego tomu opowiadań „Pamiętnik z okresu dojrzewanina” i to stało się bezpośrednim impulsem do napisania Ferdydurke, w której zamierzał wyszydzić krytyków – plan ten jednak porzucił, przeredagowując powieść.

Głównym bohaterem powieści jest Józio – 30-letni mężczyzna, który zostaje przeniesiony przez profesora Pimkę w czasy gimnazjalne. Józio najpierw próbuje się odnaleźć w szkole dyrektora Piórkowskiego, potem na stacji u postępowych i nowoczesnych Młodziaków, aż w końcu ze swoim kolegą Miętusem, trafia na wieś do dworu Hurleckich. Każde z tych środowisk zostaje ukazane w parodystycznym świetle. Głównym przedmiotem zainteresowania autora stają się relacje międzyludzkie i kluczowe dla twórczości Gombrowicza pojęcie formy. Józio gimnazjalista jest jeszcze nieuformowany. Jako osoba jeszcze pozbawiona gęby potrafi dostrzec sztuczność schematów, czyli formy. Przez formę człowiek kontaktuje się z ludźmi, określa się wobec nich, tworzy kulturę i poznaje świat. Ale forma to kaganiec ograniczający ludzką autonomię, dlatego Józio wypowiada jej wojnę. Szuka sposobów aby dokonać kompromitacji formy. Gombrowicz w ten sposób demaskuje mity i stereotypy związane z młodością, funkcją kulturotwórczą szkoły, rolą szlachectwa, ideatem nowoczesności i postępu. Mimo groteskowego charakteru dzieła Gombrowicz rozważając problem niedojrzałości i dojrzałości – rozumianej jako akceptacja formy – akcentuje tragiczną sytuację jednostki, która – choć spętana normami społecznymi – chce określić swoją tożsamość i być wolną.

Gombrowicz w swojej twórczości celowo i jawnie nawiązywał do różnych tekstów literackich. Literaturoznawcy współcześnie wyodrębniają kilka sposobów takich działań i zjawisk, charakterystycznych dla literatury awangardowej tzw. postmodernizmu: intertekstualność, metaliterackość, autotematyzm. Zjawiska te łączą się ze sobą, gdyż często wykorzystują te same chwytły literackie i konwencje.

- INTERTEKSTUALNOŚĆ (MIĘDZYTEKSTOWOŚĆ)

Wszelkie nawiązania i odniesienia międzytekstowe, np.

przywołanie w utworze konkretnych

wypowiedzi / motywów / scen z dzieł wcześniejszych, cytaty, aluzje, parodie, parafrazy, polemiki.

Polega też na naśladowaniu w utworze stylu artystycznego innego pisarza, szkoły literackiej, kierunku.

- METALITERACKOŚĆ (METALITERATURA)

Utwory zawierają wypowiedzi na temat literatury, np. poetyki powieściowej czy reguł poezji.

Do utworów metaliterackich zalicza się też programy i manifesty literackie, także teksty krytycznoliterackie np. recenzje, eseje.

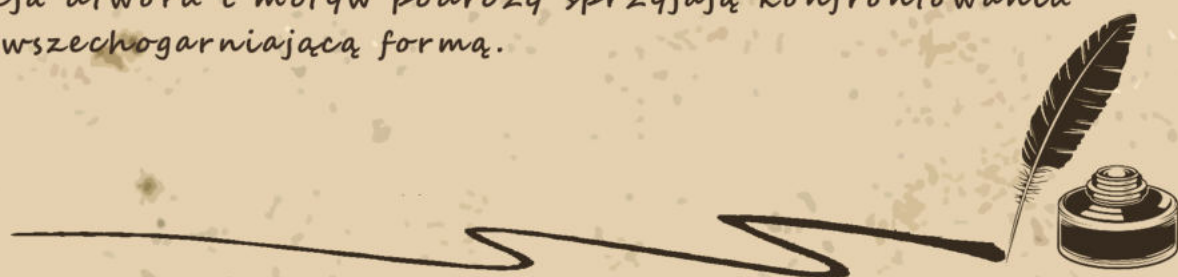
- AUTOTEMATYZM

Pisarz analizuje siebie lub własną twórczość, rozważania o sztuce pisarskiej bądź powstającym

właśnie dziele czyni tematem swoich utworów.

Utwór zawiera wypowiedzi o sztuce pisarskiej, o innych tekstach autora, uwagi na temat bohaterów, ich decyzji.

Podstawową metodą opisu świata w powieści są parodia i groteska, łącząca różne konwencje literackie. W *Ferdydurke* znajdujemy elementy powieści tatrzykowskiej opowiadającej o przygodach młodego wtórczgi, który podobnie jak Józio zmienia środowiska, ponieważ nie chce przyjąć narzuconych mu w nich ról. W powieści znajdujemy także konwencję powieści sensacyjnej i przygodowej. Widoczna jest tradycja XVIII-wiecznej powiastki filozoficznej, której akcja służyła zobrazowaniu istotnych prawd życiowych. W kreacji głównego bohatera wplecione zostały wątki autobiograficzne. Luźna kompozycja utworu i motyw podróży sprzyjają konfrontowaniu Józia ze wszechogarniającą formą.

Bildungsroman (z niem., dost. „powieść o formowaniu [się]”) – powieść o dojrzewaniu, gatunek powieściowy powstały w czasie oświecenia w Niemczech, w którym autor przedstawia psychologiczne, moralne i społeczne kształtowanie się osobowości głównego i na ogół młodego bohatera. Pojęcie bildungsromanu wywodzi się z wykładów Johanna Karla Simona Morgensterna. Oto kilka wybranych bildungsromanów:

James Joyce – Portret artysty z czasów młodości
Robert Musil – Niepokoje wychowanka Törlessa
Charles Dickens – Wielkie nadzieje
Gustaw Herling-Grudziński – Inny świat
Thomas Mann – Czarodziejska góra
Stefan Żeromski – Przedwiośnie
Karel Čapek – Osiem twarzy mistrza Foltyna
Stefan Żeromski – Syzyfowe prace.
Dmitrij Głuchowski – Metro 2033.

Warto w tym miejscu przypomnieć topos *homo viator* (łac. „podróżny”, „pielgrzym”) – symbol doli człowieczej, topos człowieka w drodze, podróży, tułaczce. Człowiek poszukujący swojej drogi życiowej zarówno fizycznej jak i duchowej. *Homo viator* często staje się źródłem inspiracji dla twórców, było tak w przypadku powieści *Ulysses* Joyce’a, w sonetach Du Bellaya, w operze *Il ritorno d’Ulisse in patria* z muzyką C. Monteverdiego, w dramacie G. Hauptmanna *Łuk Odyseusza*, w poezji J. Seferisa, w powieści N. Kazandzakisa *Odyseja*, w dramacie S. Wyspiańskiego *Powrót Odysa*, w dokumencie Wł. St. Reymonta *Pielgrzymka do Jasnej Góry*, we współczesnej liryce polskiej.

Archetypem literackim *homo viator* jest Odyseusz – bohater *Odysei* Homera. Legendarny król Itaki, syn herosa Laertesa i jego matzonki Antyklei.

Aluzja literacka to obecne w utworze, świadome nawiązanie do innego dzieła literackiego, odwołujące się do wiedzy czytelnika; występuje m. in. jako nawiązanie do:

- tytułu utworu (Nie-Boska komedia Krasińskiego jako nawiązanie do Boskiej komedii Dantego)
- postaci (Fortynbras w utworze Ten Fortynbras Herberta jako nawiązanie do Hamleta Szekspira)
- sytuacji (skrycie się pod lipą w wierszu Na lipę czarnoleską Liberta jako nawiązanie do fraszki Na lipę Kochanowskiego)
- elementu świata przedstawionego (trudne do zmycia ślady krwi w Balladynie Stowackiego jako nawiązanie do Makbeta Szekspira)
- całokształtu utworu (jego wymowy)

Aluzja może być także nawiązaniem stylistycznym bądź frazeologicznym (cytat, parafraza)

Przeczytaj fragmenty utworów literackich. Znajdź w tekście Witolda Gombrowicza cytaty odnoszące się do Boskiej komedii Dantego. Uzupełnij tabelę służącą porównaniu obydwu tekstów.

Dante Alighieri
Boska komedia, Pieśń I
Tłumaczenie Julian Korsak

Z prostego toru w naszych dni potowie
Wszedłem w las ciemny; jaka gęstwa dzika,
Jakie w tym lesie okropne pustkowię,
Żyjący język tego nie wypowie;
Wspomnienie gorzkie i zgrozą przenika,
Śmierć odeń gorzką nie więcej być może.
Lecz o pomocach mówiąc dobroczynnych,
Jakie spotkałem, zszedłszy w to rozdroże,
Powiem, com widział, wiele rzeczy innych.
Jak w ten las wszedłem, przypomnieć nie mogę.
Senny, prawdziwą opuścilem drogę.
Ledwo mnie dzika przywiodła drożyna
Pod górę, gdzie się kończyła dolina,
W której mi serce zakrzepło od trwogi.
Podniosłem oczy, wierzch góry wschodzące
W promienie złote ubierało słońce [...].

Witold Gombrowicz

Ferdydurke

Sen, który mnie trapił w nocy i obudził, był wykładnikiem lęku. [...] Zbudziłem się w śmiechu i w strachu, bo mi się zdawało, że taki, jak jestem dzisiaj, po trzydziestce, przedrzeźniam i wyśmiewam sobą niewypierzonego chłystka, jakim byłem, a on znowu przedrzeźnia mnie [...]. A kiedy na dobre odzyskałem świadomość i jałem przemyśliwać nad swym życiem, lęk nie zmniejszył się ani na jotę, ale stał się jeszcze potężniejszy [...]. W potowie drogi mojego żywota pośród ciemnego znalazłem się lasu. Las ten, co gorsza, był zielony.

[...] Ciotki moje, te liczne ćwierćmatki doczepione, przytłucane, ale szczerze kochające, już od dawna usiłowały na mnie wpłynąć, abym się ustabilizował jako ktoś, a więc jako adwokat albo biuralista – nieokreśloność moja była im niezwykle przykra, nie wiedziały, jak rozmawiać ze mną nie wiedząc, kim jestem, co najwyżej mamlały tylko.

– Józiu – mówili pomiędzy jednym mamlaniem a drugim – czas najwyższy, dziecko drogie. Co ludzie powiedzą? Jeśli nie chcesz być lekarzem, bądźże przynajmniej kobięciarzem lub koniarzem, ale niech będzie wiadomo... niech będzie wiadomo...

I słyszałem, jak jedna szeptała do drugiej, że jestem niewyrobiony towarzysko i życiowo, po czym znowu zaczynały mamlać umęczone próżnią, jaką tworzyłem im w głowie.

[...] każdy musi być odczuty i oceniony przez każdego, a pojęcie o nas ciemnych, ograniczonych i tępych jest nie mniej doniosłe niż pojęcie bystrych, swiatłych i subtelnych. Gdyż człowiek jest najgłębiej uzależniony od swego odbicia w duszy drugiego człowieka, chociażby ta dusza była kretyniczna.

[...] Zaprawdę w świecie ducha odbywa się gwałt permanentny, nie jesteśmy samoistni, jesteśmy tylko funkcją innych ludzi, musimy być takimi, jakimi nas widzą [...].

[...] być naiwnym dlatego, iż ktoś naiwny sądzi, że jesteś naiwny – być głupim dlatego, że głupi ma cię za głupiego – być zielonym dlatego, że ktoś niedojrzały zanurza cię i kapie we własnej zieleni – a, toż można by oszaleć [...].!

[...] Ach, stwórzysz formę własną! Przerzucić się na zewnątrz! Wyrazić się! Niech kształt mój rodzi się ze mnie, niech nie będzie zrobiony mi!

		Dante Aligieri Bozka komedia	Witold Gombrowicz Ferdynand
Miejsce	Gdzie się znajduje bohater?		
Czas	Kiedy się zaczęła jego przygoda? W jakim wieku był bohater/narrator? Jaki jest czas narracji?		
Rzeczywistość	Jawa czy sen?		
Uczucia	Jakich uczuć doświadcza bohater?		

BTL

Białostocki Tetr Lalek

**adres:
ul. Kalinowskiego 1,
15-875 Białystok, POLAND**

**kontakt:
tel. (+48) 85 742 50 31
fax (+48) 85 742 86 31**

**teatr@btl.bialystok.pl
www.btl.bialystok.pl
www.facebook.com/teatrBTL**

**Opracowanie graficzne:
Marta Jankowska-Sarzała**

**Opracowanie merytoryczne:
Tomasz Damulewicz**

2024 BIAŁYSTOK